

28.2.2008

Dnro 3489/5/07

Ratkaisija: Oikeusasiamies Riitta-Leena Paunio

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Kaija Tanttinen-Laakkonen

LAUSUNTO RIKOSPERUSTEISTEN HOITOSEURAAMUSTEN KANSAINVÄLISTÄ TÄYTÄNTÖÖNPANOJA SELVITTÄNEEN TYÖRYHMÄN MUISTIOSTA

Ehdotuksen tarkoitus

Työryhmä ehdottaa kansainvälisestä yhteistoiminnasta eräiden rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain (jälj. täytäntöönpanolaki, 21/1987) ja mielenterveyslain (1116/1990) muuttamista siten, että rikosasiassa syyntakeettomana rangaistukseen tuomitsematta jätetylle henkilölle määrätty tahdosta riippumaton psykiatrinen sairaalahoito (*hoitoseuraamus*) voitaisiin siirtää täytäntöön pantavaksi seuraamuksen määränneestä valtiosta siihen valtioon, jonka kansalainen hoitoon määrätty henkilö on tai jossa hänellä on kotipaikka.

Työryhmä toteaa, että mahdollistamalla hoitoseuraamuksen täytäntöönpanon siirto hoitoon määrätyn henkilön kotivaltioon voitaisiin edistää henkilön sosiaalista kuntoutumista ja sopeutumista yhteiskuntaan. Lisäksi tavoitteena on saattaa kansallinen lainsäädäntö vastaamaan kansainvälisessä yhteistyössä ilmenneitä tarpeita. Työryhmä on laatinut ehdotuksensa hallituksen esityksen muotoon.

Hoitoseuraamus -käsitteen ongelmallisuus

Asian sääntelyä vaikeuttaa käsitykseni mukaan se, että oikeuspsykiatriseen hoitoon määräämisen edellytyksiä ja hoitoon määräämismenettelyä koskeva lainsäädäntö Suomessa poikkeaa useimpien muiden eurooppalaisten valtioiden lainsäädännöstä.

Luonnoksessa hallituksen esitykseksi käytetään käsitettä *hoitoseuraamus* tarkoittamaan paitsi tilannetta, jossa toisessa valtiossa oikeuspsykiatriseen hoitoon määrätty henkilö siirrettäisiin Suomeen jatkamaan hoitoa täällä, myös sitä tilannetta, jossa Suomessa oikeuspsykiatriseen hoitoon määrätty henkilö siirrettäisiin toiseen valtioon jatkamaan hoitoa siellä. Hoitoseuraamus -käsite viimeksi mainitussa tilanteessa on ongelmallinen, koska oikeuspsykiatriseen hoitoon määräämistä ei ole pidetty Suomessa rikosoikeudellisena seuraamuksena (hoitoseuraamus -käsitteen käyttäminen tuo tällaisen mielleyhtymän).

Voidaan esittää kysymys, voidaanko oikeuspsykiatriseen hoitoon määräämistä Suomessa lainkaan pitää tuomittujen siirtämistä koskevassa vuoden 1983 yleissopimuksessa (jälj. vuoden 1983 yleissopimus, SopS 13/1987) tarkoitettuna *rikoksen johdosta* määrättyä toimenpiteenä. Kysyä voidaan myös, aiotaanko ehdotetuilla säännöksillä muuttaa tähän asti yleisesti vallinnutta käsitystä siitä, että oikeuspsykiatriseen hoitoon määrääminen ei ole rikosoikeudellinen seuraamus silloinkaan, kun henkilön oikeuspsykiatrisen hoidon tarve on selvitetty mielen-tilatutkimuksen yhteydessä tai muutoin rikosprosessiin liittyen. Jos tätä lähtökohtaa ei ole tarkoitus muuttaa, hoitoseuraamus -termin käytön ohella vaikuttaa ristiriitaiselta se, että Suomessa oikeuspsykiatriseen hoitoon määrättyjen henkilöiden siirrosta säädettäisiin kansainvälisestä yhteistoiminnasta eräiden *rikosoikeudellisten seuraamusten* täytäntöönpanosta annetussa

laissa. Jos "hoitoseuraamusten" siirrosta säädettäisiin täytäntöönpanolaissa, se tulisi ilmetä myös lain nimikkeestä.

Hallinto-oikeuden päätöksen tulkitseminen tuomioistuimen määräykseksi

Ongelmallinen on myös kansainvälisten yhteistyöinstrumenttien mukaan seuraamusten täytäntöönpanoyhteistyöhön liittyvä vaatimus, jonka mukaan toiseen valtioon täytäntöön pantavaksi siirrettävän seuraamuksen tulee olla tuomioistuimen määräämä. Suomessa tällaiseen hoitoon määrää Terveysturvakeskus, joka on hallintoviranomainen. Luonnoksessa hallituksen esitykseksi tämä ongelma ratkaistaan siten, että tuomioistuimen määräykseksi tulkitaan hallinto-oikeuden päätös, joka tehdään sairaalan alistettua sille hoidon jatkamista koskevan päätöksensä. Huomiotani kiinnittää tässä yhteydessä se, että hoitoseuraamusta ei siis voitaisi lähettää täytäntöön pantavaksi kuin vasta siinä vaiheessa kun hoidon jatkamisesta on päätetty. Esitysluonnoksessa mainitaan toisena vaihtoehtona harkitun sitä, että käräjäoikeus tekisi siirtoesityksissä muodollisen päätöksen hoitoon määräämisestä.

Esitysluonnoksessa ehdotettu vaihtoehto on nykyiseen järjestelmään nähden luontevampi ratkaisu kuin käräjäoikeusvaihtoehto, vaikka hoitoon määräämispäätöksen alistamiselle hallinto-oikeuteen ei liene sitä säädettäessä ajateltu tällaista merkitystä. Ehdotettu vaihtoehto on josain määrain keinotekoinen ja voi aiheuttaa käsitteellistä sekaannusta. Tosiasiassahan oikeuspsykiatriseen hoitoon määrääjänä toimisi edelleenkin Terveysturvakeskus. Jos kyseinen henkilö valittaisi tästä hoitoon määräämisestä, hallinto-oikeus ottaisi kantaa asiaan jo ennen hoidon jatkamista koskevan päätöksen alistamista sille, jossa vaiheessa ehdotuksen mukaan siis vasta tapahtuisi kansainvälisissä yhteistyöinstrumenteissa tarkoitettu tuomioistuimen toimesta tapahtuva seuraamuksen määrääminen.

Mitä tarkoitetaan ilmaisulla "hoidon tarkoituksen saavuttaminen"?

Täytäntöönpanolakiin ehdotettavissa muutoksissa (5 §:n 2 mom.) säädettäisiin oikeusturvakeskuksen lausunnon pyytämisestä ennen kuin oikeusministeriö päättäisi toisessa valtiossa määrätyn hoitoseuraamuksen täytäntöönpanosta Suomessa. Hoitoseuraamusta ei saisi määrätä täytäntöön pantavaksi, jos oikeusturvakeskus katsoo, että sen täytäntöönpano Suomessa ei ole perusteltua *hoidon tarkoituksen saavuttamiseksi*. Vastaavaa ilmausta käytetään mielen-terveyslakiin ehdotettavissa muutoksissa (22 m §). Kyseinen ilmaus on mielestäni vaikeasti tulkittava ja epäselvä. Toisessa valtiossa määrätyn hoidon siirtämisen perusedellytyksenä lie-nee se, että henkilö täyttää Suomen lainsäädännön mukaiset oikeuspsykiatriseen hoitoon määräämisen edellytykset. Ilmausta olisi käsitykseni mukaan syytä täsmentää.

Oikeusturvakeskukselle jätettäisiin harkintaa antaa oikeusministeriölle myönteinen lausunto siirtoesityksestä myös tilanteessa, jossa Suomen lain mukaisia hoitoon määräämisen edellytyksiä joko ei voida arvioida puutteellisen selvityksen vuoksi tai jossa tapaus ei ylitä Suomen laissa säädettyä kynnystä tahdosta riippumattomaan hoitoon määräämiseen. Hämäräksi jää, milloin myönteinen lausunto voitaisiin kyseisessä tilanteessa antaa ja mitä se käytännössä tarkoittaisi. Myös tätä asiaa olisi syytä täsmentää.

Oikeusturvan takeet

Täytäntöönpanolakiin ehdotetun lisäyksen (23 b §) mukaan hoitoseuraamukseen määrätylle määrättäisiin hoitoseuraamuksen siirtämistä koskevan asian käsittelyssä kaikissa tapauksissa avustaja, jonka tulisi olla asianajaja. Oikeusministeriön kyseisissä siirtoasioissa tekemiin pää-

töksiin saisi myös kaikissa tapauksissa hakea lain perusteella muutosta valittamalla Helsingin hallinto-oikeuteen (24 §).

Nämä ehdotukset ovat omiaan edistämään perustuslain 21 §:ssä säädetyn oikeusturvan toteutumista kyseisten henkilöiden kohdalla.